

Datiivin epäadverbaalisesta käytöstä tšeremissin kielessä

Yleistä datiiivin käytöstä

1. Ainoatakaan tšeremissin kielen sijaa ei voine pitää varsinaisesti adnominaalisena. Genetiivi ja nominatiivi tosin liittyvät usein määritteinä nomineihin, mutta niillä on myös niin monenlaisia adverbaalisia tehtäviä, että ne on deskriptiivisessä tutkimuksessa syytä luokitella adnominaalis-adverbaalisiksi. Kaikki muut sijat, niin myös datiiivi, ovat perusluonteeltaan adverbaalisia.

Selvän kuvan tšeremissin datiiivin adverbaalisuudesta saa esim. B. A. Serebrennikovin toimittaman tšeremissiläis-venäläisen sanakirjan loppuun liitetystä A. Savatkovan ja Z. Utšajevin laatimasta kielioppitiivistelmästä. Sinä on datiiiville mainittu viisi keskeistä funktiota. Ne ovat kaikki selvästi adverbaalisia, eikä myöskään niitä valaisevissa esimerkeissä ole ainoatakaan adnominaalista datiiiviesiintymää.

Tšeremissin datiiivi on ainakin nykykielessä perusolemukseltaan elollistarkoitteisten sanojen sijamuoto (ks. esim. Kangasmaa-Minn, *The Syntactical Distribution of the Cheremis Genitive I*, 30). Valtaosa datiiivimuotoisten sanojen esiintymistä on tulkittavissa perinnäisen terminologian mukaisiksi datiiivi-, Paavo Siron uudemman näkemyksen mukaan tulosijaisiksi habitiiviadverbiaaleiksi (ks. esim. Alhoniemi, *Sananjalka* 10, 66—76). Mutta paitsi datiiivisesti-datiivia käytetään myös monella muulla tavalla, ja erikoisesti muissa funktioissa esiintyvän datiiivin kantana on usein myös elotontarkoitteinen nomini.

Savatkovan ja Utšajevin kielioppikatkelman viisi datiiivin funktiota voidaan vapaasti — ja suomalaista kielioppiterminologiaa käyt-

täen — esittää seuraavasti. Datiivia käytetään 1. habitiiviadverbiaalina, esim. *Пырыслан — модыш, колялан — шинчавүд* 'Kissalle leikki, hiirelle kyynelet', 2. ilmaisemaan tarkoitusta, esim. *Пулан каен, шудым конден* 'Hän meni puulle [so. puita hakemaan], mutta toikin heiniä', 3. predikatiiviadverbiaalina, esim. *Тудо агрономлан ышта* 'Hän työskentelee agronomina', 4. ajan ilmauksissa, esim. *Ик йүдлан кает гын, кум кечылан киндым нал* 'Jos menet yhdeksi yöksi, ota leipää kolmeksi vuorokaudeksi [oik. päiväksi]' ja 5. syyn ilmauksissa, esim. *Тудо йолташыж толмылан куанен* 'Hän iloitsi toverinsa saapumisen vuoksi'. (Mainittu sanakirja, 804—805.)

Eräät toiset neuvostoliittolaiset kieliopit luettelevat näiden käyttötapojen lisäksi datiiville vielä eräitä funktioita lisää. Näissä tutkimuksissa ei kuitenkaan ole yleensä kiinnitetty lainkaan huomiota aspektiin adverbaalinen vai adnominaalinen. Esim. Ivan Galkin, joka historiallisen kielioppinsa 1. osassa valaisee datiiivin käyttöä muutamalla tässäkin artikkelissa esimerkkinä olevalla adnominaalilla datiivitapauksella, perustaa esimerkkiensä ryhmittelyn kokonaan merkitysopillisiin näkökohtiin (Galkin, *Istoritšeskaja grammatika marijskogo jazyka*, Tšast I, 41—44). Tästä syystä ei olekaan tarkoituksenmukaista ruveta tässä yksityiskohtaisemmin kuvaamaan eri tutkijoiden jonkin verran toisistaan eroavia käsityksiä datiiivista sekä erilaisia datiiivinkäytön ryhmittelytapoja.

2. Länsimaisista tutkimuksista on syytä datiiivin adnominaalisen käytön selvittelyssä viitata ainakin F. J. Wiedemannin kielioppiin *Versuch einer Grammatik der tšeremissischen Sprache* sekä Eeva Kangasmaa-Minnin jo mainittuun tšeremissin genetiiviä käsittelevän tutkimuksen I osaan.

Wiedemann esittää kieliopissaan v. 1821 ilmestyneestä evankeliumikäännöksestä muutamia esimerkkejä datiiivin liittymisestä substantiiviin; siteerattuna on mm. appositionomaisessa lauseopillisessa asemassa oleva jakso *mytarwlälan i sulukan edemwlälan tos* 'der Zöllner und sündigen Menschen Freund'; Wiedemannin huomautuksen mukaan mainituntyyppinen datiiivin käyttö saattaa olla venäjän vaikutusta (mt., 28). (Vrt. tämän artikkelin 11. ja 12. §.)

Kangasmaa-Minn esittää niin ikään muutamia esimerkkejä datiiivin liittymisestä substantiiviin (mt., 130) sekä eräiden postposi-

tioiden liittymisestä datiivimuotoihin (mt., 167—168). Koska Kangasmaa-Minnin ja minun tekstimateriaalini on suurelta osalta sama, joudun artikkelissani käyttämään parissa kohdassa eräitä hänen jo mainitsemiaan esimerkkejä (ks. 11. ja 17. §).

Tarkastelutavasta ja adnominaalisuuden kriteereistä

3. Nyt käsillä oleva artikkeli on tarkoitettu yhdeksi osaseksi laajahkoa tšeremissin suuntasijajärjestelmän kuvausta, jonka olen pannut alulle väitöskirjassani Über die Funktionen der Wohin-Kasus im Tšeremissischen. Tässä teoksessa olen käyttänyt distributiivista tutkimusmenetelmää, ja näin ollen lankeaa luonnostaan, että jatkotutkimukseen sovellan samanlaista muotoon ja esiintymisympäristöön ensisijaista painoa panevaa metodologiaa. Paitsi samankaltaista tarkastelutapaa on tässä artikkelissa noudatettu yleisesti muutenkin samoja periaatteita kuin mainitussa tutkimuksessani; niinpä esim. murresitaitteihin on sovellettu samanlaisia karkeistamisperiaatteita, joita olen aikaisemminkin käyttänyt (ks. mt., 54—55).

4. Kysymys siitä, milloin jokin sijamuoto on katsottava adverbaaliseksi, milloin taas adnominaaliseksi, voi monessa tapauksessa olla peräti vaikea, ja sen saattavat asioita eri kannoilta katselevat tutkijat ratkaista hyvinkin eri tavoin. Konkreettisenä esimerkkinä mainittakoon, että Aarni Penttilä on Suomen kieliopissaan katsonut ilmauksen *Hän on rahalle ahne* sisältämän allatiivin adverbaaliseksi, mutta ilmauksessa *kahville ahnaita varkaita* olevan allatiivin taas adnominaaliseksi (mt., 433—434). Sitä vastoin Paavo Siro on Suomen kielen lauseopissaan pitänyt — juuri näitä esimerkkejä mainitsematta — kummankin tyyppistä allatiivin käyttöä adnominaalisena (mt., mm. 150).

Tšeremissin datiivin adverbaalisuuden ja adnominaalisuuden käsittelylle tarjoutuu lähtökohdaksi se jo aikaisemmin mainittu tosiasia, että datiivi on perusluonteeltaan erittäin selvästi adverbaalinen. Niinpä käsitykseni mukaan on syytä katsoa jokin tämän sijan muoto adnominaaliseksi lähinnä silloin, kun jotkin erikoisyydet estävät pitämästä sitä adverbaalisena. Ratkaisua tehtäessä on otettava huomioon mm. hallitsevan verbin luonne. Mikäli jossakin kontekstissa esiintyy hallitsevana sellainen verbi, joka voisi saada kontekstin sisältämän

määritteen tyyppisen datiivimääritteen, on datiivimuodon adnominaalisuuteen suhtauduttava erittäin varovaisesti.

Kuitenkin esim. Penttilän yllä esitetty kanta, jonka mukaan adjektiivin lauseopillinen asema on ehdoton kriteeri sille, voiko tähän adjektiiviin liittyä paikallissijamuoto, tuntuu kielen olemusta huomioon ottamattoman suoraviivaiselta. Tšeremissin datiiivin käytön tarkastelussani onkin lähtökohtana yleiskuva datiiivin esiintymisestä erityyppisissä konteksteissa. Mikäli jokin datiiivimuoto on jossakin yhteydessä selvästi hallitsevasta verbistä riippumattomana ja mitä ilmeisimmin nominiin liittyneenä, on datiiivin riippumista vastaavalaisesta nominista voitava pitää mahdollisena — jos kohta ei varmana — myös sellaisissa yhteyksissä, joissa sinänsä on datiivilla järjestäytyvä verbi.

Otan havainnollistavan esimerkin suomen kielestä. Lauseessa *Hän on pojalle äiti* on kiistaton adverbaalinen allatiivi, koska jakso *pojalle äiti* voi tulla kysymykseen vain, mikäli sana *äiti* on predikatiivina. Esim. subjektina tai genetiiviattribuuttina esitetyn kaltainen ilmaus ei voi esiintyä. Sitä vastoin ilmauksessa *Hän on pojalle hyvä äiti* saattaa allatiivi olla adjektiiviin liittyvä, koska ilmaukset *pojalle hyvänä äitinä* tai *pojalle hyvän äidin* jne. ovat mahdollisia. Esimerkkinä olevassa predikatiivilauseessa on kuitenkin esim. laajemman tekstiyhteyden avulla pääteltävä, onko lause hahmotettava sisältäväksi ajatuksen *Hän on äiti, joka hyvin soveltuu pojalle* vai mielteen *Hän on äiti, joka on poikaa kohtaan hyvä*.

5. Mutta tšeremississä datiiivin adnominaalisuutta tai adverbaalisuutta arvioitaessa on syytä tarkata myös sitä, millainen on datiivimuodon kanta. Kuten edellä on todettu, ehdoton enemmistö datiivimuodoista on elollistarkoitteisia tai personifioituja sanoja. Vain muutamissa tietyissä funktioissa esiintyvä datiiivimuoto voi olla yhtä hyvin elollis- kuin elotontarkoitteinen nomini. Näin ollen, jos adnominaaliseksi epäiltävä datiiivimuoto on elotontarkoitteinen sana eikä selvästikään ole käytössä noissa erikoisfunktioissa, käsitys sen adnominaalisuudesta vahvistuu. Näin on laita esim. ilmauksessa — — *tuđđ kindlan pojan liēš, manēt* (Beke T III, 420:1 U) '— — er wird an Korn reich werden, sagt man'. Tässä lauseessa on hallitsevana *lijam* 'tulla, olla' -verbi, joka saa erittäin usein datiivimääritteen. Esitetty datiiivimuotoinen sana on kuitenkin selvästi elotontarkoitteinen. Se ei ole datiivisessa funktiossa, ei myöskään esim. syyn

adverbiaali tai predikatiiviadverbiaali, jollaisissa tehtävissä myös elotontarkoitteisia, verbin määritteinä olevia datiivimuotoja käytetään. Datiivi on esitetyssä esimerkissä selvästi suhteen ilmaisi, ja koska tällaista funktiota ei yleensä adverbaalisella datiivilla ole (ks. kuitenkin 7. §:ään liittyvää viitettä), datiivin erikoismerkitys selittyy vain, jos oletetaan se adjektiivin määritteeksi.

6. Artikkelini pääasiallinen tarkoitus on deskriptiivisesti kuvata tšeremissin datiivin epäadverbaalista käyttöä, so. datiivimuotojen esiintymistä adnominaalisina määritteinä sekä postpositioiden pääsanoina. Eräissä sellaisissa kohdissa, joissa vieras vaikutus — ensisijaisesti venäjän kielen — on hyvin todennäköinen, viitataan kuitenkin tähän. Lopulliset selvitykset monien ilmaustyyppien vierasperäisyydestä on kuitenkin mahdollista tehdä vasta sen jälkeen, kun on olemassa tarkka kuvaus tšeremissin datiivin koko käyttöalueesta. Esimerkiksi se, missä määrin adverbaalisissa tapauksissa venäjän *k* + datiivi -ilmauksen vastineena näyttää tšeremississä käytettävän pelkkää datiivi-ilmausta, on ensin perusteellisesti tutkittava ja saatuja tietoja sovellettava sitten myös adnominaalisiin konneksioihin. Mutta lopulliset päätelmät ovat pitävällä pohjalla vasta, kun myös permiläiskielten sijajärjestelmästä on perusteellinen syntaktinen tutkimus käytettävissä; näyttää näet siltä, että näiden kielten ja tšeremissin datiivi¹ ovat hyvin suuressa määrin toistensa ilmauksellisia vastineita. Mutta lisäksi on vankalla tieteellisellä pohjalla etenevän tutkimuksen luotava kuva myös turkkilaiskielten, lähinnä tšuvassin ja tataarin, vastaavasta käytännöstä sekä paneuduttava venäjän kielen historiaankin; tämän näkökohdan tärkeyttä korostaa mm. L. A. Bulahovskin maininta, että venäjässä datiivin adnominaalinen käyttö ainakin eräissä tapauksissa on aikaisemmin ollut huomattavasti nykyistä yleisempää (Bulahovski, *Literaturnyj jazyk*, 373).

Datiivimuotojen liittymisestä adjektiiveihin

7. Datiivia käytetään adjektiivin määritteenä niin itäisissä kuin läntisissä murteissa, niin itäisessä kuin läntisessä kirjakielissä. Tä-

¹ Niin tšeremissin kuin permiläiskielten po. sijoja on varsinkin aikaisemmissa tutkimuksissa nimitetty allatiiveiksi. Nykyisissä kullakin kielialueella julkaistuissa kirjakielten kieliopeissa on kuitenkin käytössä pelkästään näiden sijojen luonnetta paremmin vastaava datiivi-nimitys.

hän yhteyteen kuuluvia esimerkkejä on kuitenkin kaiken kaikkiaan varsin vähän; esimerkistön perusteella ei ole juuri mahdollista päätellä, onko eri murteiden tai kirjakielten välillä olennaisia eroja datiiivin käytössä. Eräät alempana seuraavien esimerkkien pääsanat, nimenomaan lainasanat *mastar* ja *usta*, esiintyvät tšeremississä yhtä hyvin substantiiveina — niiden merkitys on tällöin 'mestari' — kuin adjektiiveina — tällöin ne merkitsevät '(mestarillisen) taitavaa'. Ne on sijoitettu tähän lukuun lähinnä siitä syystä, että ne ovat eräissä lauseyhteyksissä saaneet samanaikaisesti paitsi datiiivimääritettä myös adjektiivien tyypillisen vahvistussanan *peš* 'hyvin'.

Murteista olen merkinnyt mm. seuraavankaltaisia esimerkkejä adjektiiviin liittyvistä datiiivimuodoista: — — *tū jeŋ mü kšlan pjalān, manāt.* (Beke T III, 435:79 U) '— — (jener Mann) wird, in bezug auf Bienen (Sing.) Glück haben (eig. glücklich sein), sagt man.' / — — *oksa βereštēš kšlan, tñdō^a jeŋ oksalan pijalan.* *kombopən βereštēš kšlan, tñdō komb[o] ašnaš pijalan, tsēla βol'ēklān.* (Beke TT, 70:215 JT) '— — dem Geld zukommt, der 'Mensch' wird reich an Geld; wem die Gänsefüder zukommt, der wird im Gänsezüchten und anderem Geflügel[züchten] 'eig. — — und an allerlei Vieh' glücklich.' / *ozan γōna sūjas elžēlan pojan* — — (Paasonen—Siro T, 102:21 B) 'Der Tatarenfuhrmann aus Kasan ist landreich [reist viel] — —' / — — *tuđō kindēlan pojan lieš, manāt.* (Beke T III, 420:1 U) '— — er wird an Korn reich werden, sagt man.' / *arakalan šūman* T 'viinalle perso', *šēllan šūman* T, U, *jōrlan šūman* M (Wichmann S, ks. *šūm*) 'lihalle perso' / — — *pašalan usta liš tiš.* (Sebeok—Ingemann, 82 B) '— — täytyy tulla työhön taitavaksi.' / *piš^a jalmēlan mastar edem tsilā βārek šajāštēš^a jāl-γətsən an^azōts.* (Beke V, 13:30 K) 'Ein gutes Mundwerk [oik. kieleltään (dat.) hyvin taitava ihminen] spricht überall vor Anderen.' / *kūšō arka ke tšēlan ōŋgaj* (Wichmann S, ks. *ōŋgaj* B) 'korkea vuori on kohden aurinkoa 'aurinگون suuntainen', ks. myös 14. §. / *tuđo ila malana lēšēl od. lēšne* (Paasonen—Siro W, 68 B) 'hän asuu lähellä meitä' / *sakoī semən sul^sk^sš p^rraš tñqalāt tēlets šuku, sul^salan taijan* (od. *taijan*) *lieš.* (Wichmann V, 105 JU) 'Auf jede Weise fängt man an, mehr als früher zu sündigen, es neigt sich zur Sünde.'

Kirjakielistä voidaan esittää mm. seuraavat lauseyhteydet: *Максий Павыл кочайын а р а к а л а н шўман улмыжым шинчен*

— (Tšavajn, 3) 'M.P. tiesi isoisäni olevan viinalle perso —' / *К ү с л е л а н п е ш м а с т а р* — (Tšavajn, 295) 'Hän on hyvin taitava soittamaan guslia [oik. hyvin taitava guslille] —' / — *д ä, ш к е д е л а ш т ы л а н м а с т а р ы л л и ш ы в л ä* — (Pjakov, 223) '— ja, koska he olivat [vakoilu]asiassaan [oik. asialleen] mestareita —' / *Т у г е г ы н а т, Ч о п о й - с о л а т ы а г у л л а н л ү м а н я л.* (Šabdār, 193) 'Yhtä kaikki, T:n kylä on tällä seudulla [oik. tälle seudulle] kuuluisa kylä.' / — *и л ы ш л а н в е с е л а е н* — (Ontšyko 6/1963, 101) '— elämäniloinen [oik. elämälle iloinen] ihminen —' / *Т у л а р м а р и й л а н я л л а н э н п о я н О с а й К ы р л я т о л ы н.* (Jevsejeva, 20) 'Puhemieheksi tuli kylän [oik. kylälle] rikkein O.K.' / *В ү д л а н, ч о д р а л а н м ү н д ы р о г ы л* — (Jevsejeva, 48) 'Ei ole pitkälti [oik. kaukainen] joelle eikä metsään —' / *Ю л в ү д н а т* — *К е л г ы ж л а н а т к е л г е, й о г ы н ж а т ш о н а н.* (Ontšyko 6/1963, 75) 'Volgamme on — (?) syvääkin syvempi [oik. syvälle syvä], sen juoksu on vaahtoinen.'

8. Käytettävissä olevan aineiston perusteella näyttää siltä, että tšeremissin kansankieleen kuuluu erikoisesti *pialan* 'onnellinen'-*pojan* 'rikas'²- ja *šüman* 'perso'- sekä 'mestaria tai taitavaa' merkitseviin *mastar*- ja *usta*-sanoihin liittyvän datiiivin käyttö. Permiläisissä kielissä esiintyy datiiivi myös vastaavanlaisissa yhteyksissä, esim. votj. *ma-ke no džetšly uzыр* 'reich an allerlei Gutem' (Wiedemann, Grammatik der syrj. Sprache, 118); niin ikään itämerensuomalaisissa kielissä käytetään allatiivia vastaavalla tavalla, niin kuin on käynyt ilmi jo eräiden tšeremissin ilmausten suomenoksista.

Tällaisessa itämerensuomalaisten kielten allatiivin käytössä on uumoiltu venäjän kielen vaikutusta. Esim. Veikko Ruoppila on viitannut tosiasiaan, että venäjässä vastaavissa suhteen ilmauksissa käytetään joko instrumentaalialia tai *на* + akkusatiivi -ilmausta; koska suhteen allatiivi on yleisin itäisissä itämerensuomalaisissa kielissä ja koska viimeksi mainittu venäjän ilmaus hyvin yleisesti on muissakin yhteyksissä allatiivimme syntaktinen vastine, ei vaikutuksen oletaminen ole suinkaan perusteetonta (Ruoppila, Vir. 1945, 67—68).

² Kuriositeetin vuoksi mainittakoon, että myös vastaava verbi on ainakin kerran saanut vastaavanlaisen määritteen: *рѣбѣѣ съвлан појѣѣ*. (Beke T I, 675 Tš) 'Der Fuchs wurde reich an Fleisch.' (Vrt. 10. §.)

Permiläiskielten ja tšeremissin kannalta ei asia näytä kuitenkaan näin mutkattomalta: tšeremissin datiivi — enempää kuin ilmeisesti myöskään permiläiskielten allatiivi — ei näet yleensä vastaa venäjän *на*-prepositioilmausta. Ilmeisesti kaipaakin kysymys, miten *л*-sijoja on eri kielissä alettu käyttää adjektiivin liittyvänä suhteen ilmaisi-jana, kokonaisuudessaan vielä lisätutkimusta.

9. Murteiden kolme viimeistä esimerkkiä ovat aineistossani yksittäistapauksia. *əŋgaŋ* 'suuntainen' -adjektiivin liittynyt suuntasijan käyttö on yhteydessä vastaavavartaloisen postposition käyttöön, ks. 19. §. *liš-* 'lähi' -vartaloiisiin sanoihin liittyy usein illatiivimuoto, olivatpa ne sitten adjektiiveja, postpositioita tai verbejä (ks. esim. Alhoniemi, Wohin-Kasus, 227, 114). Koska elotontarkoitteisten sanojen paikallisia tulosijoja vastaa melko yleisesti elollistarkoitteisista muodostettu datiivi, on esitetyssä esimerkissä pronominin datiivimuoto oikeastaan varsin luonnollinen. Mainittakoon, että venäjässä on tavallinen esim. ilmaistyyppi *близкий к + dat.* 'lähellä jotakin', vrt. 6. §. JU:n konneksio *сул ≈ гла н тайлан леш* 'taipuu syntiin', jonka uskonnollinen sisältökin jo viittaa vieraaseen vaikutukseen, on mahdollista olettaa esim. jonkin venäjän *уступить* 'antaa periksi' kaltaisen verbin rektion aiheuttamaksi, vrt. esim. *уступить силе* 'väistyä voiman tieltä 'antaa periksi voimalle, myöntyä voimaan' (Kuusinen—Ollikainen, Russko-finski slovar, 910). Tšeremissin *läman* 'kuuluisa' taas voidaan käsittää esim. venäjän *известный* 'tunnettu, kuuluisa' -sanan tšeremissinkieliseksi vastineeksi; tämäkin venäjän sana järjestyy datiivilla, esim. *известное всем событие* 'kaikille tuttu tapaus' (Kuusinen—Ollikainen, Slovar, 254—255). *Илышлан весела* 'elämäniloinen' -konneksion yhteydessä taas voidaan viitata esim. *веселиться* 'iloita' -verbin rektioon; verbi voi järjestyä mm. datiivilla jne.

Datiivimuotojen liittymisestä substantiiveihin

10. Kuten venäjässä, niin myös tšeremississä saa auttamista merkittävä verbi datiivimäärityksen. Mutta myös tšeremissin *polšem* 'auttaa' -verbin kanssa samakantainen substantiivi *polšš* 'apu' voi järjestyä datiivilla, esim. *kol'a šondâ teŋ əzlan polš.* (Wichmann V, 128:170 T) '[Sogar] vom Harn der Maus hat das Meer Nutzen.' / ^a*jəŋ əŋa ūmbalan terəšəm kəšket kən,* ^a*jəŋlan pol'əz.* (Beke T

I, 367:13 T) 'Wenn du den Acker eines Nachbarn (eig. anderen) düngst, [so] bringt es dem Nachbarn (eig. anderen) Nutzen.'

Seuraavassa esimerkissä taas *pial* 'onni' -sanaan liittyvä datiiivi on mitä ilmeisimmin *pialan* 'onnellinen' -adjektiivin rektion vaikutusta (vrt. 7. §): *tudēn pijalžē tī okšalan*. (Beke T III, 480 U) 'Sein Glück war in diesem Geld [verborgen].'

11. Tällaisten datiiivin käyttötapausten lisäksi on läpikäymissäni teksteissä ollut muutamia kokonaan erityyppisiä adnominaalisia datiiiveja sisältäviä lauseyhteyksiä. Esim. *tiđē kornāden kajen boγatērlan boγatēr* — (Jevsevjev II, 864 T) 'Tätä tietä meni voimamiesten voimamies [oik. voimamiehille (yks.) voimamies] —' / *12 nonlan kyγpax* (Ontšyko 6/1963, 91) 'kirjaimellisesti: 12 papille päämies'; sanaliitto on sulkeissa ja tarkoitettu tekstiyhteydessä käytetyn venäläisperäisen *блажочинный* 'tuomiorovasti' -sanan tšeremissinkieliseksi vastineeksi. / *ti kačšē ulmažē mlandē imal kuγuža i mardežlan ožza*. (Beke M, 326:1—2 U) 'Dieser Bursch war der unterirdische König und der Herr des Windes.' Tässä esimerkissä elotontarkoitteinen *mardežlan* — lauseyhteydessä ei siis ole kysymys personifikaatiosta — on lauseopillisesti täysin symmetrisessä asemassa attribuutin *mlandē imal* kanssa; näin ollen se itsekin mitä todennäköisimmin on attribuutti. / *tiñ nōmnan okšalan opekun ulat mo?* (Beke M, 150:13 U) 'Du bist der Vormund über unser Geld?' / *Колхоз — мландылан оза*. (Ontšyko 6/1963, 13) 'Kolhoosi on maan herra.' Näissä esimerkeissä erikoisesti datiiivimuotojen elotontarkoitteisuus vahvistaa adnominaalista tulkintaa.

Kaikissa viimeksi esitetyissä esimerkeissä, joissa datiiivimuodon liittyminen substantiiviin on mitä ilmeisintä, on pääsanaksi katsottava substantiivi tiettyä tyyppiä: se ilmaisee datiiivilla ilmaistuun tarkoitteeseen katsoen herruutta tai esimiehisyyttä. Näiden esimerkkien analogian mukaan voitaneen myös seuraavissa puhtaissa nominaalilauseissa esiintyvät datiiivimuodot katsoa niitä seuraaviin substantiivipredikatiiveihin liittyviksi: *usmak kižet-at tšilašlan ožza*. (Beke M, 531:15 U) 'Der Narr ist jetzt der Wirt von allen.' / *tudē sōrmarilan oza* — (Wichmann V, 37 U) 'Er ist der Wirt der Geleitsleute —' / *mēman olalan kuγuža, manđt*. (Beke T I, 514 T) 'Er ist der König unserer Stadt (sagen sie).'³

³ Eräät näistä esimerkeistä ovat samoja kuin ne, jotka Kangasmaa-Minn

12. Vastaavanlainen käytäntö tunnetaan permiläisissä kielissä ilmeisesti vielä yleisempänä kuin tšeremississä, vrt. esim. votjakin ilmaukseen *kunoka subbotaly* 'ein Herr des Sabbats' (Wiedemann, Grammatik der votj. Sprache, 21).

Ilmeisesti kuitenkin käytäntö perustuu niin tšeremississä kuin permiläisellä taholla venäjän kielen vaikutukseen. Niinpä ensimmäiseksi esitettyyn tšeremissin esimerkkiin liittyy käsikirjoituksessa myös venäjänkielinen käännös, joka sisältää samanlaisen datiiv ilmauksen kuin tšeremissiläinenkin sanonta: *богатырям богатырь* 'voimamiesten [oik. voimamiehille] voimamies'. Lisäesimerkkinä esitettäköön esim. sitaatti: — — *но никто не признался хозяином золотому блюду* '— — mutta kukaan ei tunnustanut olevansa kultaisen vadin [oik. kultaiselle vadille] herra' (Bulahovski, Literaturnyj jazyk, 374).

on esittänyt genetiivin käyttöä koskevassa monografiassaan (ks. s. 130). Tässä tutkimuksessa on kuitenkin adnominaalisten datiiviesimerkkien joukossa myös muutamia sellaisia, joiden datiiveja en omasta puolestani pitäisi puhtaasti adnominaalisina. Niinpä esimerkki *ižatlan taq miñ kjam, maneš* (Beke T IV, 84 M) 'Ich werde die Frau [eig. die Freundin] deines älteren Bruders, sagt es [das Teufelsmädchen]' on tekstiyhteydestä, jossa puhutaan vaimon etsimisestä veljelle. Näin ollen ilmaus saksankielisestä käännöksestä huolimatta vastaisi kai suurin piirtein suomenkielistä virkettä 'Minä tulen vanhemmalle veljellesi vaimoksi, hän sanoo'. Yhtä vähän kuin suomenoksen allatiivin katsoisin tšeremissin datiivin puhtaasti adnominaaliseksi.

Toinen esimerkkityyppi, jonka sanojen suhteet tulkitsisin toisin, on seuraavanlainen: — — *šukal požžeš Mikššlan jolšškežš*. (Beke M, 188:3—4 U) '— — sie [die Frau] sinkt zu Füßen ihres Mannes nieder.' Tällaiset tšeremissille tyypilliset lauserakenteet on kuitenkin nähdäkseni mahdollista tulkita siten, että niiden suuntasijat liittyvät kumpikin erikseen predikaattiin. Tällaista käsitystä tukevat mielestäni mm. seuraavat näkökohdat. Ensinnäkin: suuntasijat voivat olla muiden lauseenjäsenten toisistaan erottamat, esim. *pilan loyaltenät jolšškežš*. (Beke M, 11:14 U) 'Sie trafen das Bein des Hundes.' Toiseksi: ne verbit, joiden hallitsemissa lauseyhteyksissä tulosija- ja datiivimuoto yhdessä esiintyvät, voivat saada kummankin tyyppisen määritteen. Näin siis esim. tämän kappaleen alussa esitetyssä ilmauksessa määrittävät samaa verbiä verbinmääritteet, jotka seuraavissa sitaateissa liittyvät kumpikin erikseen predikaattiin: *üđeržš a, t'šažlan šukal požžeš* — — (Beke M, 188:13 U) 'Die Tochter fällt vor dem Vater auf die Knie — — / *požš šukal jolšškem!* (Beke M, 268:7 U) 'Falle vor mir auf die Knie (eig. lege dich kniend vor meine Füße)! Po. tšeremissin ilmaustyyppille, joka on esim. venäjässä hyvin tavallinen, asettaisin paralleeliseksi myös suomen kielen seuraavanlaisen lauserakenteen: *sivellä jollekin voidetta silmiin, virittää jollekin ansa tielle* jne.

Datiivimuotojen liittymisestä lukusanoihin

13. Joissakin tapauksissa näyttää lukusanaan — se on merkittävissä sitaateissa säännöllisesti *ikte* 'yksi' — liittyvän datiivimuoto, joka sekkin on aina lukusana, esim. *menman γαίη jazuan ̂rβeze šo, t'šaldaleš iktəže tū žemlan*. (Wichmann V, 440:141 B) 'Schreibkunnige junge Leute wie wir werden nur einer auf tausend geboren.' / — — *тыгай еп т̂жземлан... уке миллионлан икте веле!*... (Tšavajin, 130) '— — tällaisia ihmisiä on vain yksi tuhannesta... ei [vaan] miljoonasta!...' Näihin rinnastettava lienee myös seuraava esimerkki, vaikka siinä sattuvatkin datiivimuoto ja sen pääsana olemaan saman sanan esiintymiä: *urβezən merayže iktəlan ikte artən* — — (Beke T IV, 98 M) 'Jeder einzelne der Hasen (Sing.) des Knaben warf je ein [Junges] — —'. Kuten viimeinen esimerkki osoittaa, voidaan siis distributiivisuus ilmaista joskus myös datiivia käyttämällä; erosijan ja *δene*-postposition sisältäviä distributiivisia rakenteita olen käsitellyt teokseen *Congressus secundus internationalis Fenno-ugristarum I* sisältyvässä artikkelisani (mt. 7—16).

Kuten esimerkeistä käy ilmi, ilmaistaan näillä lukusanailmauksilla kahden luvun välistä suhdetta. Sitaatit ovat riittäviä sen seikan toteamiseksi, että ilmaukset eivät ole satunnaisia, vaan edustavat yhtä datiivin käyttötapaa. Mutta lisäpäätelmiin esimerkistö on liian niukka; esim. vastaus kysymykseen, voiko datiivimuodon pääsanana olla jokin muu kuin *ikte* 'yksi' -sana, jää saamatta.

Datiivimuotojen käytöstä partikkeleiden yhteydessä

14. Useimmiten datiivimuodon ja partikkelin muodostamassa konneksiossa partikkelina on tulosijamuotoinen postpositio. Osa näistä postpositioista on nykyisinkin tšeremississä elävien sijojen jäykistyviä, osassa taas esiintyy jo kokonaan produktiivisuutensa menettänyt tulosijaisuutta osoittava tai osoittanut aines.

baš 'vastaan, vastakkain' esiintyy yleensä selvästi itsenäisenä adverbina lähinnä *baštareš*-sanana synonyymina. Muutamissa lauseyhteyksissä se näyttää kuitenkin olevan käytössä postpositionomaisesti, taaskin *baštareš*-postposition tavoin; esimerkki itäisestä kirja-

kielestä: *Вет тудо тоштын, шкетын чот шогалын пычкемыш жапыште тушманланваш* — — (Tšavajñ, 74) 'Hänhän on uskaltanut asettuen yksinään päättäväisesti pimeänä aikana vihollista vastaan — —'.

βašeš 'vastapäätä' on esim. Serebrennikovin sanakirjan mukaan useimmiten postpositionomaisessa käytössä. Sen liittymisestä datiivimuotoon on vain yksi esimerkki: *курускамлан βašešəže шумөгö ту пэриү калаšen: kornəm пу!* (Beke R, 54 B) 'Nachdem er [pəriü] meinen Schwager getroffen hat, sagte jener pəri: Gib mir einen Weg!' Tavallisesti se liittyy pääsanansa nominatiivimuotoon, esim. *tšerke βašeš-ak* (Beke T IV, 93 M) 'gegenüber der Kirche'.

βaštareš 'vastaan' on postpositiona erittäin tavallinen. Se liittyy datiivimuotoon eräissä itämurteissa, nimenomaan P:n, B:n ja M:n sekä eräissä U:n ja — Lewyn tekstien todistuksen mukaan — myös eräissä T:n murteissa; pari esimerkkiä: — — *βüt šoŋ gañe βütлан βoštareš* — — *nalñn kajaš* — — (Genetz, 60 P) '— — wie der Schaum des Wassers gegen den Strom — — einherzugehen — —' / *kurðkalan βaštareš it küzal!* (Beke T III, 494 U) 'Steig nicht den Berg hinan!' (Lisäesimm. ks. Kangasmaa-Minn, mt. 167.)

Nominatiivi ja genetiivi ovat tavallisia *βaštareš*-postposition pääsanana sijoja muissa kuin em. murteissa; kuvaava on esim. seuraava Wichmannin esittämä sarja: *mös kə βaštareš kəryžəš. K / mäs kə βaštareš kəryžəš. JL / mas kə βaštareš kuržəš. U, T / mas kalan βoštareš kuržəš. M* (Wichmann R, 146) 'Hän juoksi karhua vastaan.' Mutta ne voivat esiintyä myös datiivin käyttöalueella, esim. *βüt βaštareš* — — (Beke T IV, 176 B) 'In entgegengesetzter Richtung zum Wasserlauf — —'. (Genetiivin käytöstä ks. Kangasmaa-Minn, mt. 152—153.)

βik 'suoraan' on yleensä selvä adverbi. Olen kuitenkin merkinnyt yhden esimerkin, jossa olevaa datiivia tuskin voi selittää muuten kuin olettamalla sen tilapäisesti postpositiona käytettyyn *βik*-sanaan liittyväksi: *tu tullan βik oškələn-lət* — — (Beke T IV, 138—139 M) 'Sie gingen geradeaus diesem Licht (eig. Feuer) zu — —'. Tämän lisäksi on kirjakielen tekstissä esiintynyt kerran erikoislaatuinen reduplikatiivinen sanonta *Виклан вик* (Ontšyko 6/1963, 57), jonka merkitys ehkä on 'oikopäätä'; murteista olen kirjannut tälle mahdollisesti synonyymisen paikallissijailmauksen *βik-kətš βik-kəške* (Paasonen—Siro T, 29:6 B) 'den aller kürzesten Weg'. Esitetyn

ilmauksen datiivin käyttö saattaa olla yhdistettävissä 7. §:ssä viimeisenä mainitun esimerkin kenties niin ikään sanontaa vahvistavan datiivin esiintymiseen.

tore 'poikki' -postposition kanssa käytetystä datiivista on siitäkkin vain yksi esimerkki (postposition selittymisestä mahdolliseksi tulossijaksi ks. Erkki Itkonen, Vir. 1967, 249—255): — — *uremāštā pīrās kornēlan tore kuḍaleš tāk* — — (Beke T III, 302:10 U) '— — 'wenn' [dir] auf der Gasse eine Katze quer über den Weg läuft — —'. (Genetiivin käytöstä mainitun postposition yhteydessä ks. Kangasmaa-Minn, mt., 158.)

toreš 'poikki' -postpositio esiintyy usein toistuvana seuraavissa laulunsäkeissä: *pe,t'še pe,t'šaš moštāḍāmo kornēlan toreš pe,t'šaleš*. (Beke T III, 238; ks. myös 286, 504 U) 'Wer unfähig ist, einen Zaun zu machen, der macht einen (eig. den) Zaun quer über die Strasse.' Ainakin kirjakielessä *toreš* esiintyy myös huomattavan abstraktisessa käytössä, esim. *Туδлан тореш онал*. (Ontšyko 6/1963, 42) 'Emme olleet sitä vastaan [oik. sille (asialle) poikittain].'/ — — *нэи гуан, таза маруй-влакат ѳ драмаш законлан тореш шогышо гло*. (Natšik, 13) '— — on myös hyvin viisaita, terveitä miehiä, jotka ovat naislakeja vastaan [oik. -laeille poikittain].' Myös tämä postpositio voi liittyä ainakin nominatiiviin, ks. esim. Serebrennikov, Slovar.

tura 'kohdalla' -postpositio on mm. Itkosen olettamuksen mukaan ollut alun perin *-j-loppuinen muoto; *-j on ollut instruktiivis-latiivinen suffiksi (Itkonen, Vir. 1967, 254—255). Kaikki datiiviesimerkkini ovat T:n murteesta, esim. — — *mājān šūemlan turak rua*. (Porkka—Genetz, 11 T) '— — er haut gerade an der Stelle, wo mein Hals sich befand.' / *marī šoγāḿā pušēy kēlan tura mlantā ülāk βolen oγāl* — — (Jevsevjev I, 563 T) 'Sen puun kohdalla, missä mies seisoi, maa ei vajonnut — —' / *mēlanem tura* (Wichmann S, ks. *tura* T) 'minua vastapäätä (esim. istua)'. Myös tämän postposition pääsana on useimmiten nominatiivissa tai genetiivissä (ks. esim. Serebrennikov, Slovar).

əngaješ 'suuntaan' -postpositio on käytössä vain itäisimmissä murteissa; senkin liittymisestä datiiviin on vain yksi esimerkki: *kuruklan əngaješ oškēlaš poro* — — (Beke T IV, 371:31 B) 'Bergab (eig. in der Richtung des Berges) zu gehen, ist gut — —'. Myös tämä postpositio on tavallisempi nominatiiviin liittyneenä, esim. *βūt*

iŋgajěš — — (Beke T IV, 176 B) 'In der Richtung des Wasserlaufes — —'. Myös postposition kantana olevaan, mm. adjektiivissa käytössä olevaan *əŋgaj* 'suuntainen, sopiva' -sanaan voi liittyä datiivi, ks. 7 §.

15. Erosijamuotoisista postpositioista voi materiaalini mukaan vain yksi liittyä datiiviin, nimittäin *bertš* 'asemesta, sijaan'. Datiivilla tämä postpositio näyttää järjestyvän jokseenkin samoissa murteissa kuin *baštareš*. Muutamia esimerkkejä: *tudəm mokat βiŋžəlan bertš*. (Wichmann R, 79 M) 'Kiittävät häntä hänen voimiansa vuoksi.' / *olma pužum ruena olmalan bertš* — — (Beke T IV, 315:94 B) 'Den Apfelbaum fällen wir wegen der Äpfel (Sing.) — —'. Datiivi on tämän postposition kanssa käytössä myös itäisessä kirjakielessä, esim. *Тудлан верчыи* — — (Ontšyko 6/1963, 41) 'Tämän vuoksi — —'. (Lisäesimm. ks. Kangasmaa-Minn, mt., 167.) Myös tämän postposition pääsanana esiintyy niin nominatiivi (ks. esim. Serebrennikov, Slovar) kuin genetiivi (ks. esim. Kangasmaa-Minn, mt., 150—151).

16. Olosijamuotoisen postposition yhteydessä esiintyvistä datiivista on yksi esimerkki; ks. 7. §:stä toiseksi viimeinen murteiden si-
taatti.

17. Muuntyyppisiä partikkeleita, joiden yhteydessä käytetään datiiivia, ovat vielä ainakin seuraavat:

köra 'mukaan' on havaintojeni mukaan ainoa postpositio, joka liittyy säännöllisesti datiiviin (ks. esim. Serebrennikov, Slovar); havaintoa tukee myös se, että tätä postpositiota ei ole niiden joukossa, jotka Kangasmaa-Minnin genetiivitutkimuksen mukaan voivat liittyä genetiiviin (mt., 131—158). Postpositio on itämurteenen; muutamia esimerkkejä itämurteista ja itäisestä kirjakielestä: *kajə Glan köra murəžo*. (Wichmann S, ks. *köra* B) 'den Vogel gemäss ist auch sein Gesang' / *kol'a pən šətəməžlan köra tšətəra*. (Beke T I, 557:12 Tš) 'Die Maus zittert, wenn ihr die Haare wachsen.' / *Кумылланина көра* — — (Ontšyko 6/1963, 66) 'Toivomuksemme mukaan — —'.

semən on *köra*-postposition kanssa samamerkityksinen postpositio. Se esiintyy erikoisesti länsimurteissa sekä itämurteiden länsiosien kansankielessä. Datiivin liittymisestä tähän postpositioon on tiedosani vain yksi tapaus (sama esimerkki myös Kangasmaa-Minnin mainitussa tutkimuksessa s. 168): *kajə kšəlan semən murəžə*.

(Jevsevjev I, 271 T) 'Linnun mukaan sen laulu.' Yleensä tämä postpositio liittyy nominatiivi- tai genetiivimuotoon (ks. esim. Serebrennikov, Slovar; Kangasmaa-Minn, mt., 156).

18. Oman erikoisen ryhmänsä muodostavat partikkelit *melən* 'rinnoin' ja *tupđn* 'selin'.⁴ Myös nämä sanat voivat lauseyhteydessä niin sanotusti järjestyä datiivilla. Muutamia esimerkkejä murteista sekä kummastakin kirjakielestä: *o G n a l a n melən šoγalaš* (Wichmann S, ks. *mel* JU) 'seisoa rinta akkunaa vastaan' / *patambal arka kečđlan melən* — — (Genetz, 73:73 P) 'Auf dem sonnigen Abhange des über den Patam sich hebenden Berges — — 'Käännös on epätarkka, po.: Patam-joen yläpuolella oleva vuori on kohti aurinkoa — —' / *aza aβažlan tɔpɔn šotseš tđk* — — (Beke TT, 61:117 JT) 'Kommt das Kind mit dem Rücken auf die Welt — —' / *О м с а л а н тупынъ шога.* (Ontšyko 6/1963, 59) 'Hän seisoo selin oveen.' / *К э ч ѝ л ѝ н мѣлын вѣрштѝ лым шылэн кэн.* (Grigorjev, 94) 'Aurinkoon päin [rinnoin] olevista paikoista lumi on sulanut pois.'

Vastaavissa ilmauksissa voi datiivin paikalla esiintyä myös tulosija, esim. *во л г ы д о м о г ы р ы ш мелын шогал* (Serebrennikov, Slovar, 321) 'asetu rinta valoon päin' / *Рвезы ѝ л а л и ш ы м а р ы д о к ы л а тупын шѝнзен* — — (Iljakov, 6) 'Nuorukainen istui selin vanhaan mieheen — —'.

Itse asiassa suuntaa ilmaiseva tulosija, johon voidaan murteittain ja tapauksittain vielä yhdistää liitepartikkeli *-la*, *-lä*, voi tšeremississä liittyä vapaasti miltei mihin tahansa instruktiivimuotoon (ks. Alhoniemi, Wohin-Kasus, 271), kun taas datiivi tulee kysymykseen vain mainittujen partikkeleiden yhteydessä. Mutta koska illatiivimuodoilla on myös adverbaalisesti käytettynä suunnan osoittamisen funktio ja koska myös instruktiivit tietenkin esiintyvät myös verbin määritteinä, on näiden muodostama ilmauskokonaisuus mahdollista käsittää rakenteenomaiseksi ilmaukseksi, jossa kumpikaan ei ole selvässä alistussuhteessa toiseensa nähden. Sitä vastoin vastaavat datiivin sisältämät konneksiot ovat jäsennettävissä ainoastaan siten, että tajutaan da-

⁴ Sanat ovat tämänasuisina itäisessä kirjakielessä, mutta murteittain ne esiintyvät joko molemmat täysin instruktiivin kaltaisina tai vastaavasti molemmat *-n*-loppuisina (*-n*:n historian johdosta ks. Itkonen, Vir. 1966, 64—70).

tiivimuodon olevan selvässä riippuvuussuhteessa postpositionomaisesti käytettyyn, jäljessä seuraavaan partikkeliin.

19. Tavallisimmat sijat, joihin postpositiot tšeremississä liittyvät, ovat selvästi nominatiivi ja genetiivi; datiiivi on näihin verrattuna selvästi harvinainen. Eräiden turkkilaisperäisten postpositioiden yhteydessä suuntasijan käyttö nominatiivin ja akkusatiivin asemesta on selvästi lainanantajakielen vaikutusta. Niinpä *əggaj*-sanana turkkilaiskielten originaalitkin liittyvät yleensä tulosijaan (sanana turkkilaisperäisyyden johdosta ks. Räsänen, SUST 50, 26; sanana käytöstä turkkilaiskielissä Radloff, Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, esim. I:2, 1624). Vastaavalla tavalla käytetään turkkilaiskielissä myös *kōra*-sanana vastineita (ks. esim. Räsänen, SUST 50, 40; Tatarsko-russki slovar, 341). Tšeremissin kielen rakenteen kannalta on kuitenkin mielenkiintoista todeta se, että postposition pääsanana sijaksi on otettu käyttöön nimenomaan henkilösija, datiiivi, eikä lokaalista tulosijaa; turkkilaiskielten ainoa tulosija, jota käytetään sekä latiivisesti että datiivisesti, olisi sinänsä antanut mahdollisuuden yhtä hyvin viimeksi mainitun käyttöön. Vertailun vuoksi mainittakoon ohimennen, että mordvassa, missä ei ole varsinaisesti datiiivia, on vastaavan turkkilaisperäisen postposition yhteydessä käytössä illatiivi, esim. *ś a s korā* 'siihin verraten' (Paasosen—Heikkilän valmisteilla oleva mordvan murresanakirja, hakusana *koā*).

20. Ilmeistä venäjän kielen *nonepek* 'poikittain' -sanana vaikutusta on *tořeš* 'poikittain' -partikkelin käyttämisessä myös merkityksessä 'vastaan'; vrt. esitettyjä tšeremissin kirjakielisiä ilmauksia esim. venäjän sanontaan *Он идет мне nonepek* 'Hän vastustaa minua' (Dahl, Tolkovyj slovar 3, 776).

21. Kaikkeaa tšeremissin postpositioiden yhteydessä esiintyvää datiiivin käyttöä ei kuitenkaan ole syytä ainakaan yhtä suoraviivaisesti viedä nimenomaan tämän tai sen vieraan kielen myöhäisen vaikutuksen tiliin. Esim. se, että myös venäjän kielen *навстречу* 'vastaan, vastapäätä' -postpositio liittyy datiiivimuotoon, saattaa helposti johtaa uumoilemaan tšeremissin vastaavassa käytännössä venäjän myöhäistä vaikutusta. Tällaisesta mutkattomasta päättelystä varoittavat kuitenkin monet seikat. Ensinnäkin: datiiivia ei käytetä esim. *baštareš*-postposition yhteydessä läntisemmissä murteissa, jotka kuitenkin ovat joutuneet itämurteita monin verroin voimakkaamman venäläisvaikutuksen kohteiksi. Toiseksi: myös turkkilaisissa kielissä

on vastaavamerkityksisten postpositioiden yhteydessä käytössä tulosija (ks. esim. v. 1966 ilmestyneen Tatarsko-russki slovar -sanakirjan loppuun liitetyn F. S. Fasejevin kielioppikatkelman kohdassa 70:3 mainittuja postpositioita sekä edelleen näiden postpositioiden käytöstä yksityiskohtaisempia esimerkkejä mainitusta sanakirjasta). Ja kolmanneksi: samamerkityksiset postpositiot voivat järjestyä myös permiläisissä kielissä datiivilla, jonka funktiot ovat paljolti samat kuin tšeremissin datiivin; edelleen on permiläiskielten käytännön yhteydessä syytä kiinnittää huomiota siihenkin, että jo vanhimmissa teksteissä 'vastaan'-merkityksiset postpositiot liittyivät tulosijaan (Rédei, Die Postposition im Syrjänischen, 91—98).

Lopputoteamus

22. Omasta puolestani pidän ilmeisenä, että eräissä suomalais-ugrilaisissa kielissä esiintyvien ns. *l*-sijojen historiaa ei ole vielä perin pohjin selvitetty monien uusien tutkimusten tuomista lisätiedoista ja uusista näkökohdista huolimatta. Vaikkakin tšeremissin datiivin adnominaalinen käyttö on ainakin valtaosaltaan varsin myöhäistä, on senkin selvittelyllä varmasti merkitystä myös näiden *l*-sijojen syntyä kaavailtaessa. Erikoisesti näkökohta, miksi juuri datiivi eikä esimerkiksi jokin lokaalinen tulosija tuli käyttöön tietyissä adnominaalista suuntasijaa vaativissa yhteyksissä, saattaa olla merkityksellinen myös *l*-sijojen syntyhistorian kannalta.

TSHEREMISSIN KIELEN TEKSTILÄHTEET JA NIISTÄ KÄYTETYT LYHENTEET

- Beke M = Tšeremissische Märchen, Sagen und Erzählungen gesammelt und herausgegeben von Ödön Beke. SUST 76. Helsinki 1938.
- Beke R = Texte zur Religion der Osttscheremissen. Von Ödön Beke. Sonderabdruck aus Anthropos, Band 29, 1934. Wien 1934.
- Beke T I, T III, T IV = Tšeremissische Texte. Gesammelt und herausgegeben von Ö. Beke. Band I, Budapest 1957. Band III, Band IV, Budapest 1961.
- Beke TT = Tšeremissische Texte zur Religion und Volkskunde. Gesammelt und herausgegeben von Ödön Beke. Oslo Etnografiske Museum, Bulletin 4. Oslo 1931.
- Beke V = Volksdichtung und Gebräuche der Tšeremissen (Maris). I. Band. Gesammelt und herausgegeben von Ödön Beke. Budapest 1951.
- Genetz = Ost-tšeremissische Sprachstudien von Dr. Arvid Genetz. I. SUSA 7. Helsinki 1889.

- Grigorjev = П. Г. Григорьев, У вашталгыш ик и тымэньмыкы лыдаш. Москва 1927.
- Пјakov = Н. Ильков, Эдемвлä дä ивлä. Роман. Козьмодемьянск 1957.
- Jevsejeva = Мария Евсева, Илым савыра. Повесть. Йошкар-Ола 1957.
- Jevsevjev I—II = Timofej Jevsevjevin keräämää kansanrunoutta. Osat I—II. Käsikirjoituksia, jotka omistaa Suomalais-ugrilainen Seura.
- Lewy T = Ernst Lewy, Tscheremissische Texte. I. Text, Hannover 1926. II. Übersetzung, Hannover 1925.
- Natšik = Тмапи Начик, Ёдрамашлан совет влас мом пуэн. Моско 1926.
- Ontšyko = Ончыко. Литературно-художественный общественно-политический журнал. Йошкар-Ола.
- Paasonen—Siro T = Tscheremissische Texte. Gesammelt von H. Paasonen. Herausgegeben von Paavo Siro. SUST 78. Helsinki 1939.
- Paasonen—Siro W = H. Paasonens ost-tšeremissisches Wörterbuch. Bearbeitet und herausgegeben von Paavo Siro. Helsinki 1948.
- Porkka—Genetz = Volmari Porkka's tscheremissische Texte mit Übersetzung. Herausgegeben von Arvid Genetz. SUSA 13. Helsinki 1895.
- Sebeok—Ingemann = An Eastern Cheremis Manual. By Thomas A. Sebeok and Frances J. Ingemann. Uralic and Altaic Series, Vol. 5. The Hague 1961.
- SUSA = Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirja.
- SUST = Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia.
- šabdar = Шабдар Осып, Ёдрамаш корно. Роман. Йошкар-Ола 1957.
- Tšavajn = С. Чавайн, Ойпого. Йошкар-Ола 1957.
- Wichmann R = Yrjö Wichmannin viidestä eri tšeremissin murteesta muistiinkirjoittamat julkaisemattomat lauseet. Lauseet ovat samat, jotka Antal Reguly aikoinaan keräsi ja jotka J. Budenz myöhemmin julkaisi Nyelvtudományi Közleményekin 3. osassa. Käsikirjoitus, jonka omistaa Suomalais-ugrilainen Seura.
- Wichmann S = Yrjö Wichmannin tšeremissin murreanakirjaa varten keräämä materiaali, jonka omistaa Suomalais-ugrilainen Seura.
- Wichmann V = Volksdichtung und Volksbräuche der Tscheremissen. Herausgegeben von Yrjö Wichmann. SUST 59. Helsinki 1931.

MURTEISTA KÄYTETYT LYHENTEET

- B = Birskin murre
 J = Jaranskin murre yleensä
 JL = Jaranskin murre, jota puhutaan *Lupanorin* kylässä
 JT = Jaranskin murre, jota puhutaan *Turšo-Mo,tsašin* kylässä
 JU = Jaransk-Uržumin murre
 K = Kozmodemjanskin murre
 M = Malmyžin murre
 P = Permin murre
 T = Tsarevokokšaiskin murre
 Tš = Tšeboksaryn murre
 U = Uržumin murre

A. ALHONIEMI: Über den nicht-adverbalen Gebrauch des tscheremissischen Dativs

Seinem Grundcharakter nach ist der tscheremissische Dativ ein unzweideutig adverbaler Kasus, dem jedoch auch einige adnominale Funktionen zugesprochen werden können.

Eine Dativbestimmung können u.a. nachstehende Adjektive erhalten: *pialan* 'glücklich', *pojan* 'reich', *šüman* 'gierig' und die beiden Adjektive mit der Bedeutung 'meisterhaft geschickt': *mastar* und *usta*, z.B. *kindālan pojan* 'reich an Getreide', *arakalan šüman* 'gierig auf Schnaps', *pašalan usta* 'geschickt in der Arbeit'. Ausser in Fällen dieser Art, tritt vor allem in der Schriftsprache der adnominale Gebrauch des Adjektivs auf, der auf russischen Einfluss sehr später Zeiten zurückzuführen ist, z.B. *ты агуллан лүман ял* 'ein in dieser Gegend [eigentlich: für diese Gegend] berühmtes Dorf'. Als sogenannte Verhältnisbestimmung schliesst sich dem Adjektiv auch in den permischen Sprachen der Dativ, in den ostseefinnischen der Allativ an.

Von den tscheremissischen Substantiven erhalten vor allem die Wörter mit der Bedeutung 'Herr, Oberhaupt' rein adnominale Bestimmungen, z.B. *maršezlan ožza* 'Herr des Windes', *boγatārlan boγatār* 'Kraftkerl aller Kraftkerle' (Sing.). Ein entsprechender Gebrauch ist auch aus den permischen Sprachen bekannt. Offenbar beruht er beiderorts auf unmittelbarem russischen Einfluss.

Auch einem Zahlwort kann sich eine Dativform anschliessen, die ihrerseits auch ein Zahlwort ist: *iktāže tüžemlan* 'einer von Tausend', *миллионлан икте* 'einer von einer Million'; in allen vom Verf. gefundenen Beispielen steht *ikte* 'eins' als Hauptwort. Es ist jedoch schwer, mit Hilfe des mageren Belegmaterials ein klares Bild von dieser Art des Dativgebrauchs zu konstruieren.

Nicht allein in Verbindung mit Nomina treten die Dativformen auf, sondern auch zusammen mit einigen mehr oder weniger deutlich postpositional angewendeten Partikeln. Beispiele: *тушманлан ваш* 'gegen den Feind', *курускамлан баšešəže* 'meinem Schwager entgegen', *βütlan βoštareš* 'gegen den Strom', *tullan βik* 'dem Feuer entgegen', *kornālan tore* 'quer über den Weg', *тидлан тореш* 'wider diese [Sache] [eigentlich: in die Quere]' / *šüemlan tura* 'an meinem Halse', *kuruklan əγγaješ* 'den Berg hinunter [eigentlich: in der Richtung des Berges]' // *olmalan βertš* 'wegen der Äpfel (Sing.)' // *кумылланна көра* 'unserem Wunsch gemäss' / *kajžkšžlan semən* 'dem Vogel gemäss' // *oğālan melən* 'mit der Brust zum Fenster', *aβāžlan tɔpɔn* 'mit dem Rücken zu seiner Mutter'. In einigen Fällen ist der Gebrauch des Dativs eindeutig auf den Einfluss von Entlehnungen zurückzuführen. Zusammen mit der Postposition *kōra* 'gemäss' wurde aus den türkischen Sprachen auch die Rektion des betr. Wortes übernommen: auch dort schliesst sich das Wort an einen Wohin-Kasus an. In einigen Fällen scheint es begründet, von einer allzu schroffen Vermutung einer späten Lehneinwirkung abzusehen. Die Entstehung der Verbindung der Postposition *βaštareš* 'gegen' mit dem Dativ könnte z.B. durch den Einfluss der Rektion der russischen Postposition 'gegen' (*навстречу*) erklärt werden. Gerade in jenen Dialekten aber, wo der russische Einfluss am stärksten einsetzte, steht die entsprechende Postposition heute zusammen mit Formen des Nominativs oder Genitivs.

Der nicht-adverbale Gebrauch des tšeremissischen Dativs ist jedoch offensichtlich grösstenteils sehr späten Ursprungs. Eine Klarlegung dieses Gebrauchs könnte dennoch auch vom geschichtlichen Standpunkt aus sich als nutzbringend erweisen. Die Frage z.B., warum in den oben dargestellten Konnexionen der Dativ und nicht ein lokaler Wohin-Kasus steht, könnte für die durchgreifende Erforschung der Entstehung der sogenannten *l*-Kasus in den finnisch-ugrischen Sprachen bedeutsam sein.